

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.02.066>

УДК 341.1/8:330.5:330.15

Р.С. КІРІН, д-р юрид. наук, доц., пров. наук. співроб.
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна
(orcid.org/0000-0003-0089-4086)

ЄВРОПЕЙСЬКО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВУГІЛЬНИХ МОНОМІСТ В УМОВАХ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ключові слова: вугільні шахти, монофункціональні міста, енергетична трансформація, європейсько-правовий досвід, екологічна безпека, соціальний захист.

Проаналізовано особливості забезпечення життєдіяльності вугільних монофункціональних міст в умовах енергетичної трансформації, які мають ґрунтуватися не тільки на правових визначеннях засадничих категорій, а й на правовій кваліфікації та співвідношенні їхніх об'єктно-суб'єктних складів. Запропоновано визначення понять «вугільне монофункціональне місто» та «життєдіяльність працівника вугледобувного підприємства». Обґрунтовано, що розглянутий досвід таких вугледобувних європейських країн, як Німеччина, Румунія, Чехія, Польща, Велика Британія, може і має бути адаптований в процесі розроблення вітчизняних концептуальних, стратегічних або програмних документів із забезпечення життєдіяльності вугільних мономіст щодо наступних блоків відносин: енергетичних, екологічних, соціальних, економічних, інформаційних, адміністративних, житлово-комунальних, транспортних, правоохоронних.

Вступ. 2020 р. в Україні розпочалися внутрішні дискусії у бізнесколі щодо Європейського зеленого курсу (англ. *European Green Deal*, далі ЄЗК) [1]. Реалізація його в Україні має позитивно вплинути на енергетичний баланс і забезпечити розвиток сектору, зокрема, зважаючи на необхідність, серед іншого, ще зміни теплової генерації відновлюваними джерелами енергії та здійснення повноцінної трансформації вугільних регіонів, що означає поступове закриття нерентабельних підприємств з паралельним створенням у цих регіонах альтернативних робочих місць. Проте, як свідчить історія реструктуризації вугільної промисловості, процеси ліквідації (консервації) шахт завжди супроводжуються низкою передусім соціальних, екологічних та економічних наслідків, які безпосередньо впливають на права як працівників цих підприємств, так і населення монофункціональних міст (далі мономіст).

Дійсно, розвинуті європейські країни розраховують на нову екологічну політику як точку зростання економіки у середньостроковій перспективі. Тому амбіційний план Європейського Союзу щодо бо-

Цитування: Кірін Р.С. Європейсько-правовий досвід забезпечення життєдіяльності вугільних мономіст в умовах енергетичної трансформації. *Економіка та право.* 2021, № 2. С. 66–82. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.02.066>

ротьби з парниковими газами (далі ПГ), яким і є ЄЗК [2], разом із *Carbon border adjustment mechanism* (СВАМ — механізм коригування цін на викиди CO₂ на кордонах Європейського Союзу), фактично визначає орієнтири розвитку європейської економіки на кілька десятиріч вперед. Основна суть таких змін полягає у трансформації промисловості ЄС до вуглецево-нейтральної моделі функціонування та відповідних принципів взаємодії на ринку.

Отже, для подальшого економічного зростання України варто забезпечити сталий розвиток підприємств і вітчизняного сектору альтернативної енергетики із одночасним дотриманням інтересів споживачів [3]. Такий стратегічний підхід дасть змогу нашій державі не лише якісно оновити власні промислові ланцюжки, але й інтегруватись у нову економічну модель ЄС.

Окрім того, Україна, підтримавши ЄЗК, виявила своє прагнення до низьковуглецевої економіки у довгостроковій перспективі. Декарбонізація для енергетичного сектору означає поступову відмову від викопних видів палива, насамперед вугілля, на користь, зокрема, відновлюваних джерел енергії (далі ВДЕ). Водночас, одним з найгостріших питань, зумовлених подібними трансформаційними енергетичними процесами, постає питання про подальший розвиток, а іноді й — існування, вітчизняних мономіст, спеціалізацію праці економічно активного населення в яких визначають підприємства вугільної галузі, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового забезпечення життєдіяльності вугільних мономіст в умовах енергетичної трансформації, будучи за своєю природою міжгалузевими, неодноразово розглядалися представниками не лише галузей права, зокрема адміністративного, міжнародного, господарського, екологічного, трудового, але й вченими інших галузей знань, предметом досліджень яких були економічні, гірничі, енергетичні та соціальні аспекти зазначеної тематики.

Так, автори програмного документа, з використанням неопублікованих аналітичних матеріалів проекту «Реструктуризація людського капіталу державних підприємств вугільної га-

лузі», який реалізовано Центром моніторингу ринку праці Всеукраїнської асоціації консультантів з управління за підтримки Посольства Королівства Великої Британії, наголошують, що досвід реструктуризації вугільної промисловості 1990-х рр. показав провал як державних програм, так і міжнародних проектів, неефективність інструментів реструктуризації. У 1995—2002 рр. приблизно третина працівників після звільнення вийшла на пенсію, орієнтовно 40 % пішли працювати в «тіньову» економіку і/або стали самозайнятими, приблизно 17 % виїхали на заробітки, і тільки орієнтовно 10 % працевлаштовано за сприянням держави. Посилаючись на ці дані, можна прогнозувати, що неефективна політика сприяння зайнятості вивільнених шахтарів загрожує зростанням тіньового сектору економіки та трудової міграції орієнтовно для 20 тис. працівників шахт [4, с. 5—6].

Слушною є думка О.М. Кравцової, яка вважає, що система «містоутворювальне підприємство (далі МУП) — монопрофільне місто» уразливіша до загрози банкрутства, ніж системи в містах з адаптивною поліфункціональною економікою. Використання інноваційних підходів до вирішення соціально-економічних проблем передкризового та кризового стану монопрофільних міст — застосування елементів державно-приватного партнерства, механізмів «індустріальна диверсифікація», «стабільне мономісто», «кероване стиснення», створення інвестиційного паспорту міста — надає можливості для саморозвитку населених пунктів та їхньої гнучкої адаптації до зміни довкілля без постійного звернення до ресурсів держави, для покращення якості життя населення [5, с. 42].

Правильно зазначає й О.Ю. Ілларіонов, що екологічна шкода від незваженої та, у багатьох випадках без урахування довготривалих процесів впливу на навколишнє середовище, ліквідації гірничих об'єктів, безвідповідальне ставлення суб'єктів господарювання приватної форми власності до еколого-економічних проблем за результатами їх господарської діяльності на Донбасі вже є проблемою номер один, до вирішення якої необхідно залучити ринкові механізми з відповідним правовим забезпеченням [6, с. 70].

Д.Ю. Череватський запропонував концептуальний підхід до інвестування у розвиток збит-

кових вугільних підприємств, який є відмінним від традиційних створенням організаційно-економічних умов участі у виробничому процесі суб'єкта господарської діяльності — власника необхідного устаткування, що позбавляє підприємство, яке потребує капіталовкладень, від притаманних традиційним формам інвестування ускладнень [7, с. 4].

На думку авторів наукової доповіді, вкрай низька якість життя, важкість і небезпечність праці більшості населення міст Донбасу вже з початку їх заснування, убоге існування у так званих мономістах, несумісне з нормами міського стилю життя, позбавлене будь-якого вибору стало чинниками формування у населення саме цінностей виживання [8, с. 30].

Розглядаючи процеси реструктуризації вугільної промисловості та вплив цих процесів на ринок праці шахтарських мономіст, автори іншої публікації вважають, що державне регулювання щодо скорочення безробіття для забезпечення належного рівня життя та соціального захисту населення в мономістах повинно здійснюватися за допомогою комплексу механізмів, головними з яких є: правові, податкові, кредитні, бюджетні, організаційні [9, с. 31].

Автори історичного монографічного дослідження вважають, що в кінці XIX — початку XX ст. Донбас був місцем вдалих міжнародних бізнес-проектів, а в XX ст. багато мономіст успішно трансформувалися в більші поліфункціональні центри, тому регіон може мати потенціал для майбутнього — потрібно просто шукати можливості виробництва з доданою вартістю, відходячи від виснаження природних ресурсів [10, с. 5].

Ці та інші результати досліджень свідчать про неабияку гостроту проблеми, якій притаманні європейські, урбаністичні, гірничі, енергетичні аспекти. Водночас важливість окресленого дослідницького напрямку спонукає до подальшого розвитку поглядів, аналізу та формування пропозицій, які б сприяли виробленню механізму муніципальної медіації у специфічних державно-приватних відносинах енергетичної трансформації.

Мета статті полягає в дослідженні та розкритті стану правової урегульованості відносин трансформації містоутворювальних вугільних шахт України та виявленні доступного до реалізації європейського досвіду збереження

життєдіяльності мономіст в умовах енергетичної трансформації.

Виклад основного матеріалу. *Правові засади трансформації вугільних шахт України.* Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Україною та ЄС, укладений 01.12.2005 (втратив чинність на підставі Меморандуму від 24.11.2016) [11], визначив фундаментальні принципи стратегії співпраці між цими двома сторонами впродовж наступних десяти років. Протягом зазначеного періоду були досягнуті значні успіхи у реалізації п'яти дорожніх карт, визначених цим документом, зокрема й у сфері вугільної галузі. Завдяки цьому значно підвищився рівень інтеграції енергетичних ринків України та ЄС [12].

Проте варто зауважити, що декарбонізація енергетики, яка є складовою ЄЗК, набуває більшого впливу з точки зору запобігання зміни клімату, що впливає на формування балансу енергогенерувальних потужностей. Набуття чинності Паризької угоди вимагає від міжнародної спільноти вживання рішучих консолідованих заходів із протидії процесу глобального потепління на Землі. Національна Енергостратегія-2035 [13] передбачає, що заходи із закриття / консервації збиткових державних шахт завершуватимуться до 2025 р., щодо кожного об'єкта буде розроблено план пом'якшення соціальних та екологічних наслідків.

Зелена Енергоконцепція-2050 [14] передбачає, що видобувні компанії у секторах викопного палива (передусім вуглецевісного) та компанії, що працюють у суміжних до них секторах, використовуючи ці види палива, зокрема для виробництва електроенергії та теплової енергії, матимуть поступово згорнути виробничу діяльність та, за власної ініціативи, переорієнтовувати свою діяльність на сфери, що є сумісними з цілями, передбаченими політикою та положеннями цієї Концепції.

Про необхідність закриття більшості українських вугільних шахт йшлося й на щорічній кліматичній конференції ООН COP-25 (грудень 2019 р., м. Мадрид) [15]. Так, з 1990 р. за непад вітчизняної вугільної галузі демонструють такі показники: 1) обсяг видобутку вугілля зменшився в 5 разів; 2) кількість зайнятих шахтарів скоротилася більш ніж у 20 разів; 3) до початку збройного конфлікту на Сході України (весна 2014 р.) видобуток вугілля

здійснювали 148 шахт, з яких 102 перебували у державній власності, а 46 — у приватній; 4) на сьогодні із 102 шахт, підпорядкованих Міністерству енергетики та захисту довкілля України, 69 шахт перебувають на тимчасово окупованій території, 33 — поза зоною ведення бойових дій; 5) з 33 державних шахт, що діють на підконтрольній Україні території, лише 4 шахти — прибуткові (12 %).

Отже, ситуація у вугільній галузі нашої держави стабільно погіршується, і закриття шахт, а відтак і скорочення шахтарів, не уникнути. Тому на тлі очевидних соціальних та екологічних проблем, що супроводжуватимуть трансформацію вугледобувних регіонів, актуальним постає й питання про правове врегулювання статусу суб'єктів та режиму об'єктів, залучених до комплексу відносин, що виникатиме у процесі її реалізації.

Якщо зазначені положення Енергостратегії-2035 акцентували увагу на суб'єктному складі реконверсійних відносин, до яких варто було б додати й питання пенсійного та освітнього забезпечення, то об'єктне коло, після повної відмови від вугілля в енергетиці та припинення будь-яких дотацій у цей сектор, вимагає, по-перше, узгодження структурних змін з усіма зацікавленими сторонами, зокрема й місцевим населенням.

По-друге, плани диверсифікації економіки, реструктуризації вугільної галузі, розвитку інфраструктури поствугільних регіонів мають базуватися на відповідному фінансовому забезпеченні, створенні цільових фондів, які об'єднують державну, приватну та міжнародну допомогу різних рівнів.

По-третє, трансформація збиткових шахт і, насамперед, як цілісного технічно та організаційно відокремленого (єдиного) майнового комплексу (далі ЄМК) засобів і ресурсів для видобутку корисних копалин, будівництва та експлуатації об'єктів із застосуванням гірничих технологій (шахти, рудники, копальні, кар'єри, розрізи, збагачувальні фабрики тощо), під яким Гірничий закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV (далі ГЗУ) розуміє гірниче підприємство.

Одним із видів гірничих підприємств, відповідно до ст. 1 спеціального приватизаційного закону — Закону України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств», розглядається вуг-

ледобувне підприємство (далі ВДП) як гірниче підприємство, основним видом економічної діяльності якого є підземне або відкрите добування вугілля, до складу якого можуть входити шахти, шахтоуправління, розрізи та інші відокремлені підрозділи, що виконують допоміжні функції.

Натомість, окрема гірничача виробка (система гірничих виробок) або виробка, що входить до складу гірничого чи іншого підприємства та використовується для видобутку корисних копалин та інших цілей, а також будівлі (споруди), які технологічно пов'язані з ними, охоплюються поняттям «гірничий об'єкт» (ст. 1 Гірничого закону України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств»).

Пропозиція уряду виходить з того, що під час реформування державних підприємств вугільної галузі передбачається шахтний фонд розподілити за такими групами (див.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 733-р. «Про схвалення Концепції реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 року»):

1) перспективні шахти, які мають: а) значний обсяг промислових запасів вугілля; б) можливість у найкоротший строк виходу на беззбитковий рівень роботи;

2) неперспективні шахти, які розподіляються на дві підгрупи:

2.1) шахти, що підлягають консервації (у разі відсутності покупця під час проведення приватизації та за умови визначення техніко-економічного обґрунтування можливості відновлення їхньої діяльності у короткостроковій перспективі на прибутковому рівні без залучення державної підтримки), — це шахти з: а) низькими техніко-економічними показниками; б) високим рівнем зношення шахтного фонду; в) необхідним значним обсягом капітальних інвестицій для виведення шахти на беззбитковий рівень роботи; г) великим обсягом запасів вугілля;

2.2) шахти, що підлягають ліквідації, — це шахти, які: а) відпрацьовують залишкові обсяги промислових запасів; б) не мають можливості виходу на беззбитковий рівень роботи.

Чергове завдання Кабінету Міністрів України полягало у розробленні та затвердженні в установленому порядку, до 30.04.2020 концепції реформування вугільної галузі та плану

заходів щодо її реалізації, передбачивши, зокрема, здійснення підготовчих заходів та проведення: а) приватизації перспективних вугільних шахт, б) реструктуризації (консервації) безперспективних вугільних шахт на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Утім, станом на кінець квітня 2021 р. такої концепції й досі немає, а Уряд, перманентно доопрацьовуючи зміст і форму цього документа, проголосив про наміри ухвалення Концепції реформування вугільної галузі та вугільних регіонів і Національної програми з трансформації вугільних регіонів до 2027 року.

Щодо першої групи, то тут слід мати на увазі об'єктний склад приватизації, до якого на підставі ст. 4 Закону України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» належать: 1) ВДП як ЄМК; 2) шахти (шахтоуправління) як ЄМК; 3) розрізи як ЄМК; 4) акції, які належать державі у статутних капіталах акціонерних товариств, утворених у процесі приватизації чи корпоратизації державних ВДП.

Відносно другої групи пропоную врахувати поняття, наведене в одному з інвестиційних законів (Закон України від 15.07.1999 № 970-XIV «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області»), а саме — «реструктуризація підприємства» — здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форми власності, організаційно-правової форми, з метою фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва.

Якщо порівняти його з поняттям «консервація», під яким ГЗУ (ст. 1) розуміє припинення діяльності гірничого підприємства на невизначений строк з можливістю подальшого поновлення його роботи, то очевидно стає відсутність у цих поняттях ознаки тотожності. Тому, положення Указу Президента України від 08.11.2019 № 837/2019 щодо безперспективних вугільних шахт слід трактувати або як реструктуризацію, або як консервацію. До того ж, виходячи зі змісту поняття «реструктуризація», яке охоплює, зокрема, можливість

зміни форми власності з державної, комунальної до приватної і навпаки, потенційно можна припустити проведення як процесу приватизації, так і націоналізації.

На прикладі територій пріоритетного розвитку в Луганській області та на підставі ст. 2 Закону України від 15.07.1999 № 970-XIV «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» сформульовано мету запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності, що полягає в: а) залученні інвестицій у пріоритетні галузі виробництва для створення нових робочих місць та працевлаштування працівників, які звільняються у зв'язку із закриттям, реструктуризацією та перепрофілюванням гірничодобувних та інших підприємств; б) упровадженні нових технологій; в) розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшенні поставок на внутрішній ринок високоякісних товарів і послуг; г) створенні сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури; д) ефективному використанні природних ресурсів.

Під поняттям «перепрофілювання підприємства» у зазначеному Законі розуміється зміна технології виробничого процесу для випуску нової продукції (виконання робіт, надання послуг).

Окрім того, спираючись на синонімічний зв'язок прикметників «єдиний» та «цілісний» (який становить собою внутрішню єдність, сприймається як щось нерозривно зв'язане), пропонується розглядати згадані об'єкти приватизації (ЄМК) як цілісні майнові комплекси (далі ЦМК) — об'єкти, сукупність активів яких забезпечує провадження окремої діяльності, що визначає загальнодержавне значення підприємства, на постійній і регулярній основі. ЦМК можуть мати структурні підрозділи, які в установленому порядку виокремлюються в самостійні об'єкти (наказ Фонду державного майна України від 29.12.2010 № 1954 «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства»).

До майна, яке складає ЦМК державних підприємств, зокрема казенних підприємств, належать: 1) спеціалізовані необоротні активи (основні засоби, незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи, інші необоротні активи) і запаси, які безпосеред-

ньо використовуються в єдиному технологічному процесі виробництва продукції (надання послуг, виконання робіт), що визначає загальнодержавне значення підприємства, в обсязі, передбаченому технологічною документацією; 2) активи, що тимчасово не використовуються у виробничому процесі, законсервовані об'єкти — за наявності на підприємстві проекту плану розвитку підприємства (інвестиційної програми) з обґрунтуванням економічної доцільності їхнього подальшого ефективного використання в основній діяльності підприємства; 3) активи, які не задіяні в технологічному процесі, але віднесені до об'єктів загальнодержавного значення.

Перепрофілювання, консервація або припинення діяльності ВДП протягом строку дії умов договору купівлі-продажу здійснюються винятково після погодження з державними органами приватизації та органом, уповноваженим управляти державним майном, згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України (ст. 15 Закон України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств»).

У цьому випадку, власник ВДП подає на розгляд Міненергосугілля (зараз Міністерство енергетики України, далі Міненерго) проект перепрофілювання, консервації чи ліквідації ВДП, який повинен відповідати вимогам ст. 16 та 45 ГЗУ. Розроблення та виконання проекту здійснюється за кошти власника ВДП постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2013 № 375 «Про затвердження Порядку погодження перепрофілювання, консервації або припинення діяльності вугледобувних підприємств протягом строку дії умов договору купівлі-продажу таких підприємств»).

Окрім режимів приватизації й реструктуризації, безперспективні шахти можуть розглядатися як об'єкти державно-приватного партнерства, навіть на тлі тієї обставини, за якої пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їхнього видобування, на підставі Закону України від 03.10.2019 № 155-IX «Про концесію», вже не відносяться до сфери його застосування, адже остання залишається ваговою перспективою для цієї групи ВДП (положення Закону України від 01.07.2010 № 2404-VI «Про державно-приватне партнерство»).

Ще одним правовим режимом господарської діяльності безперспективних шахт можна

розглядати концесію з урахуванням таких положень: 1) концесія може застосовуватися для здійснення проектів у будь-яких сферах господарської діяльності, крім об'єктів, щодо яких законом встановлено обмеження чи заборона щодо передачі їх у концесію; 2) дія концесійного закону не поширюється на проекти, які передбачають пошук, розвідку родовищ та видобування корисних копалин (Закон України від 03.10.2019 № 155-IX «Про концесію»).

Господарська діяльність, яка охоплює комплекс технічних заходів, спрямованих на вилучення газу (метану) вугільних родовищ (далі ГВР) з вугільних пластів, що вміщують породи та підземні порожнини, у тому числі відпрацьованих вугільних родовищ, якщо вилучений газ (метан) призначається для подальшого використання як матеріальний та/або енергетичний ресурс, розглядається як видобування ГВР, а особливості надання спеціальних дозволів на здійснення такого виду господарської діяльності на відпрацьованих вугільних родовищах визначаються відповідно до Закону України від 21.05.2009 № 1392-VI «Про газ (метан) вугільних родовищ».

Окремого аналізу, а так само й подальших досліджень і дискусій, потребує режим оренди, адже, якщо для цілей спеціального орендного Закону (Закон України від 08.07.2011 № 3687-VI «Про особливості оренди об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності») термін «об'єкти паливно-енергетичного комплексу» вживається у такому значенні — ЦМК або системи ЦМК підприємств, їхніх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць), які забезпечують (призначені) та достатні для провадження господарської діяльності у сфері видобування кам'яного вугілля та лігніту (бурого вугілля), його перероблення, а перелік майна, що входить до складу об'єкта паливно-енергетичного комплексу, що перебуває у державній власності і передається в оренду, визначається відповідним договором, то загальний орендний Закон (Закон України від 03.10.2019 № 157-IX «Про оренду державного та комунального майна») встановлює заборону, згідно із якою не можуть бути об'єктами оренди об'єкти права власності Українського народу, до яких відповідно до ст. 13 Конституції України належать і надра. Крім того, зазначеним Законом серед цієї групи об'єктів окремо виділено спеціаль-

но відведені місця чи об'єкти, призначені для захоронення відходів (ділянки надр тощо) (ч. 2 ст. 3 згаданого вище Закону України від 03.10.2019 № 157-IX).

Нарешті, слід враховувати дозвільний режим, за яким надра надаються у користування, відповідно до ст. 14 чинного Кодексу України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР (далі КпН) у разі: 1) будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, зокрема споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; 2) створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.); 3) задоволення інших потреб.

Ці положення КпН розвинуті у ст. 253 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI, в якій, по-перше, передбачено такі види господарської діяльності в надра: 1) зберігання природного газу, нафти, газоподібних та інших рідких нафтопродуктів; 2) витримання виноматеріалів, виробництво і зберігання винопродукції; 3) вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин; 4) зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів; 5) провадження інших видів господарської діяльності.

По-друге, об'єктом оподаткування рентною платою в даному випадку може виступати об'єм спеціально створених та наявних гірничих виробок (відпрацьованих і пристосованих) або площа їхнього підземного простору.

Вплив енергетичної трансформації на життєзабезпечення монофункціональних міст: європейський аспект. Визнаючи той факт, що економіка нашої країни є однією з найвуглецевоємних у світі, а також враховуючи, що загальною метою є низьковуглецевий розвиток, декарбонізація всіх її секторів, Україна та ЄС підтримують розроблення відповідних стратегій скорочення викидів ПГ та обмін ними, серед яких й стимулювання відновлення та використання метану з чинних і закритих вугільних шахт.

Останні, у своїй більшості, розташовані на Сході України, тобто регіоні, в якому до соці-

ально-економічних проблем життєдіяльності вугільних мономіст додався вплив еколого-мілітаристських наслідків бойових дій. Тому подолання постконфліктного становища вугільних МУП, зокрема й правовими засобами, безумовно є актуальним напрямом дослідження, в якому питання складу цього виду правовідносин посідають провідне місце.

Тим більше, що сторони зазначеного Меморандуму [12] взяли на себе зобов'язання співпрацювати з метою сприяння повноцінній участі України у заходах, передбачених Дослідницькою програмою науково-дослідного фонду вугілля і сталі (*Research Fund for Coal and Steel — RFCS*) [16], а також іншими програмами, пов'язаними з дослідженнями у галузі енергетики та застосуванням наукового підходу до регулювання цієї галузі.

Відповідно до ЄЗК, подальша декарбонізація енергетичної системи має вирішальне значення для досягнення кліматичних цілей в 2030 і 2050 рр. Декарбонізація енергетичної системи також тягне за собою швидке припинення використання вугілля та декарбонізувального газу [17].

З метою забезпечення узгоджених дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо визначення механізмів реалізації державної політики з питань імплементації цілей сталого розвитку України, створення умов для забезпечення конкурентоспроможності українських виробників та підприємств під час реалізації ініціативи Європейської Комісії (далі ЄК) ЄЗК, збереження біорізноманіття, захисту здоров'я, добробуту громадян від ризиків та наслідків зміни клімату, в Україні утворена Міжвідомча робоча група (постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 33 «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії “Європейський зелений курс”»).

Особливо гостро ці питання стоять для вугільних мономіст, що розташовані на постконфліктних територіях, адже на тлі ліквідації чи консервації МУП життєдіяльність цих населених пунктів здебільшого залежить не тільки від безпечності їхнього трансформаційного переходу, а й від системності відновлення інфраструктурного середовища, оскільки статус МУП наразі визначається у національному законодавстві двома показниками (наказ

Міністерства економіки України від 29.05.2009 № 518 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо прогнозування наслідків та оцінки впливу на стан економічної безпеки держави приватизації деяких категорій підприємств»): 1) це підприємство розташоване в містах обласного або районного підпорядкування; 2) кількість працівників цього підприємства (з урахуванням членів їхніх сімей) становить не менше половини населення адміністративно-територіальної одиниці, на території якої воно розташоване.

Водночас пропонується використати й наявний у ядерному законодавстві механізм соціально-економічної компенсації ризику для населення, яке проживає в зонах спостереження, — територіях, на яких можливий радіаційний вплив ядерної установки та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, на населення, що проживає в цій зоні (Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»).

У випадку із вугільними мономістами, використовуючи термінологію щодо підприємств з видобування і переробки уранових руд, можна запропонувати таке визначення вугільних монофункціональних міст — супутники підприємств з видобування і перероблення вугілля — адміністративно-територіальні одиниці, спеціалізація праці населення в яких визначається вугледобувними підприємствами.

Останні, у розумінні Закону України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств», — це гірничі підприємства, основним видом економічної діяльності яких є підземне або відкрите добування вугілля, до складу яких можуть входити шахти, шахтоуправління, розрізи та інші відокремлені підрозділи, що виконують допоміжні функції.

Зазначеним суб'єктам господарювання у вугільній галузі може надаватися державна допомога, до критеріїв оцінки допустимості якої належить: недопущення суттєвої нерівності умов діяльності конкуруючих між собою суб'єктів господарювання у вугільній галузі; недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції на ринках виробництва теплової та електричної енергії; зменшення впливу на навколишнє природне середовище (далі НПС) в результаті видобутку вугілля ву-

гільними підприємствами, яким надається допомога на закриття (ліквідацію) (постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 № 38 «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі»). Даний механізм розроблений Урядом відповідно до вимог Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Отже, суб'єктне коло правовідносин у сфері життєдіяльності вугільних мономіст на постконфліктних територіях, які, в межах своїх повноважень, є чи можуть бути учасниками цих відносин, пропонується диференціювати за відповідними рівнями так: 1) міжнародні суб'єкти; 2) іноземні суб'єкти; 3) вітчизняні суб'єкти (державні, галузеві, регіональні, виробничі, персональні).

Водночас останній рівень слід розглядати також у декількох аспектах, а саме: 3.1) суб'єкти, пов'язані правовідносинами із МУП; 3.2) суб'єкти, не пов'язані правовідносинами із МУП; 3.3) громадяни вугільних мономіст та їхнього об'єднання, які беруть участь у здійсненні заходів щодо забезпечення життєдіяльності населення та населеного пункту.

Саме останні, разом із елементами техно-, антропогенного та природного середовища складатимуть сукупність об'єктного складу відносин, що досліджуються. Його подальша конкретизація має стати наступним кроком пошуків у цій проблематиці.

Одним з важливих об'єктів впливу енергетичної трансформації на життєзабезпечення мономіст є викиди ПГ. На початку січня 2021 р. в Україні набрав чинності Закон України від 12.12.2019 № 377-IX «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», ухвалений у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, який передбачає створення національної системи торгівлі вуглецевими викидами. Дія цього закону поширюється на відносини, що виникають у сфері моніторингу, звітності та верифікації (далі МЗВ) викидів ПГ з установок, розташованих на території України.

Відповідно до п.п. 2—4 ч.1 ст. 6 зазначеного Закону Уряд ухвалив низку підзаконних актів, що конкретизують регулювання відносин МЗВ, зокрема: 1) перелік видів діяльності, викиди ПГ в результаті провадження яких підлягають МЗВ (постанова Кабінету Міністрів

України від 23.09.2020 № 880 «Про затвердження переліку видів діяльності, викиди парникових газів в результаті провадження яких підлягають моніторингу, звітності та верифікації»); 2) порядок здійснення моніторингу та звітності щодо викидів ПГ (постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 960 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів»); 3) порядок верифікації звіту оператора про викиди ПГ (постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 959 «Про затвердження Порядку верифікації звіту оператора про викиди парникових газів»).

Отже, до 31.03.2022 суб'єкти господарювання мають надати перші звіти про моніторинг за 2021 р. Очікується, що така система МЗВ дозволить: отримувати точну інформацію про обсяги емісії ПГ від виробничих установок; забезпечити контроль за викидами та обмежувати їх; впровадити обов'язкову методику розрахунку емісії ПГ для всіх установок, з яких ці викиди здійснюються. Крім того, надзвичайно важливим завданням для України є впровадження системи торгівлі квотами ПГ, як передбачено Директивою ЄС 87/2003 [18], імплементація якої здійснюється відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС. У процесі створення в Україні ринку торгівлі квотами на викиди необхідно орієнтуватися на європейську модель *Emission Trading System (EU-ETS)* [18].

Слід визнати, що енергетичний перехід є однією з найбільших проблем, з якою стикаються малі та середні підприємства (далі МСП). Тому ЄК має уважно вивчити сукупний вплив нових (інвестиційних) зобов'язань для МСП, які походять з ЄЗК. Бізнес-асоціації та їхні члени, підтримуючи в цілому зелені амбіції ЄК, звертаються з проханням враховувати фінансово-економічну ситуацію багатьох МСП під час розроблення нових «зелених» політичних заходів, що на них впливатимуть. Особливо гостро це питання стоїть для МСП, що продовжують свою господарську діяльність в містах, де припинили чи є в стадії припинення експлуатації вугледобувні об'єкти.

Натомість, в ЄС є чітке усвідомлення того, що саме регіони та міста відіграють життєво важливу роль у досягненні національних і загальноєвропейських кліматичних та енергетичних цілей. Саме вони є головними виконавцями ЄЗК. Його успіх значною мірою залежа-

тиме від спроможності місцевих та регіональних органів влади втілювати в життя політику, ухвалену на європейському рівні, а також від спроможності національних урядів та установ ЄС розуміти і враховувати конкретні потреби кожного регіону, кожної території [19].

Подібна позиція ґрунтується на тому, що реалізація ЄЗК в Україні має позитивно вплинути на енергетичний баланс та забезпечити розвиток сектору, зокрема зважаючи на необхідність: створення повноцінного конкурентного середовища на енергетичному ринку України; зміни теплової генерації ВДЕ та здійснення повноцінної трансформації вугільних регіонів, що означає поступове закриття нерентабельних підприємств з паралельним створенням у цих регіонах альтернативних робочих місць; забезпечення споживачів пропорційними тарифами; вибудовування пропорційної тарифної політики у сфері використання ВДЕ задля забезпечення зростання частки ВДЕ та збереження сприятливого інвестиційного клімату у цій сфері; збереження високої частки атомної генерації, враховуючи необхідність забезпечення дотримання граничних термінів експлуатації, безпеки та попередження техногенних ризиків.

Вирішення проблеми викидів ПГ в атмосфері залежить від ефективності діалогу між Україною та ЄС. Так, Енергетичне Співтовариство закликає Україну прискорити запуск системи торгівлі викидами CO₂ для того, щоб якомога швидше розпочати вихід на європейський рівень та інтеграцію у систему торгівлі *EU-ETS*. Проте перехід до європейського рівня цін на викиди та її інтеграцію до системи *EU-ETS* має відбуватися поступово (упродовж 15–20 років) й враховувати реальний стан і потреби економіки України. Наприклад, вимоги Директиви щодо промислових викидів з вугільних ТЕС [20] відтерміновано для нашої країни з 2018 р. до 2023 р., а виведення цін на викиди на європейський рівень, за прогнозами Енергетичного Співтовариства, — до 2040 р. До того ж Концепція «зеленого» енергетичного переходу [14] також потребує вдосконалення, за яким економіка України має стати вуглецево-нейтральною до 2070 р. Ця амбітна мета передбачає підвищену потребу в інвестиціях, а процеси декарбонізації можуть вплинути на конкурентоспроможність продукції, тому вкрай важливо дотримуватися балансу

між екологічними цілями і економічним зростанням [21].

ЄС безпосередньо залучає міста та регіони до розроблення та реалізації інвестицій, що стосуються ЄЗК, зокрема через Комітет регіонів ЄС. Це дає змогу посилити механізми згуртованості та регіональних фондів для міст та регіонів для отримання прямого доступу до ресурсів ЄС, оскільки саме місцеві та регіональні органи влади найкраще знають реальну ситуацію на місцях.

Так, у парламенті зареєстровано Законопроект про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження державного фонду декарбонізації [22], джерелом наповнення якого передбачено податок на викиди CO₂. Планується збільшення цього податку з 10 до 30 грн/т, 50 % податку спрямовуватиметься до загального фонду Держбюджету, де буде розподілятися на заходи із захисту довкілля; 50 % — до Фонду декарбонізації. Кошти Фонду будуть спрямовуватися винятково на проекти, що призводять до скорочення викидів CO₂. Наразі розглядаються сім напрямів: екомодернізація підприємств, зокрема генерували; модернізація тепломереж, водоканалів, вуличного освітлення; здешевлення проєктів із утилізації (перероблення) побутових відходів; електробуси для громадського транспорту; стимулювання використання електрокарів населенням; заміщення традиційних видів палива в бюджетній сфері; стимулювання виробництва та використання біоетанолу, біогазу.

Наразі в ЄС впроваджуються ініціативи для підтримки місцевих та регіональних органів влади, які бажають бути активними у впровадженні ЄЗК, зокрема: Угода мерів, Угода зелених міст, Виклик для 100 розумних міст, Декларація європейських міст з круговою економікою, Платформа справедливого переходу тощо. У червні 2020 р. Комітет регіонів ЄС створив нову робочу групу «Зелений курс йде на місцевий рівень» (*Green Deal Going Local*) з метою гарантувати безпосередню участь міст і регіонів ЄС у визначенні, реалізації та оцінці численних ініціатив, передбачених ЄЗК [21].

Не залишилися без європейської уваги й аналогічні вітчизняні проблеми. Наприклад, Глобальний союз *IndustriAll* та Європейська профспілка *IndustriAll* закликали ЄК звернутися до українського уряду щодо важкої кризи

у вугільній промисловості України, справедливо вважаючи, що для нашої країни вкрай важливо встановити справжній соціальний діалог для розроблення та реалізації стійкої промислової політики для справедливого переходу у вугільній промисловості та регіонах [23].

Заради об'єктивності слід звернути увагу, що питання забезпечення соціального захисту працівників, які звільняються у зв'язку із закриттям шахт в Україні, в силу гострої реакції на подібну політику, були постійно у правовому полі чинної влади. Так, 1996 р. Уряд постановив профінансувати за рахунок бюджетних коштів, що виділяються на реструктуризацію вугільної промисловості, витрати на виплату працівникам, які звільняються у зв'язку із закриттям шахт: вихідної допомоги; сум відшкодування працівникам шкоди у разі ушкодження їхнього здоров'я; інших передбачених законодавством компенсаційних виплат; вартості вугілля, що безкоштовно видається працівникам і пенсіонерам цих підприємств (розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.1996 № 650-р «Про заходи щодо забезпечення соціального захисту працівників, які вивільняються у зв'язку із закриттям шахт»).

Ще ґрунтовнішою була й наступна постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.1997 № 623 «Про заходи соціального захисту працівників, вивільнюваних у зв'язку із закриттям (ліквідацією) неперспективних вугледобувних та вуглепереробних підприємств Міністерства вугільної промисловості», розроблена відповідно до указів Президента України від 07.02.1996 № 116 «Про структурну перебудову вугільної промисловості» та від 09.01.1996 № 41/96 «Про додаткові заходи щодо матеріального і морального заохочення працівників вугільної промисловості», а також на виконання Програми закриття неперспективних вугільних шахт і розрізів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.1997 № 280 «Про хід структурної перебудови вугільної промисловості».

Утім, у зв'язку з ухваленням ГЗУ і ця постанова втратила чинність. Натомість, розкриваючи один із принципів державної політики в гірничодобувній промисловості, а саме — забезпечення захисту прав та інтересів працівників гірничих підприємств (ст. 7), ГЗУ у своєму змісті здійснив спробу врегулювати, зокрема, й такі види відносин: права працівників (ст. 43);

порядок ліквідації або консервації гірничого підприємства (ст. 45); пільги та компенсації (ст. 46); порядок надання пільг і компенсацій (ст. 47); соціальні гарантії (ст. 48) тощо.

Нарешті, відзначаю доволі амбіційну думку Уряду відносно того, що Донецька та Луганська області (далі ДЛО) мають стати територією для реалізації особливих економіко-правових умов з комплексного впровадження системи управління та організації економічних процесів, які у подальшому можуть бути масштабовані на всю територію України.

У напрямі реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку, зокрема, передбачено: трансформацію вугільної галузі ДЛО, зокрема шляхом створення енергетичних індустріальних парків на базі окремих державних вугільних шахт за участю міжнародних енергетичних корпорацій; технічне переоснащення та модернізація шахт, зокрема систем вентиляції і дегазації шахт для забезпечення безпеки гірників; реалізація комплексних програм та проєктів трансформації вугільних регіонів, які сприятимуть диверсифікації економіки шахтарських монофункціональних міст, та заходів щодо пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків у разі закриття вугледобувних та вуглепереробних підприємств; упровадження інноваційних рішень у сфері видобутку вугілля на перспективних шахтах, використання супутніх ресурсів, зокрема шахтного газу метану, технології підземної газифікації вугілля, шахтних вод тощо (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1660-р «Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей»).

Тому, вирішуючи це надзвичайно актуальне питання, Україні має сенс вивчити та по можливості врахувати європейський досвід захисту всієї сукупності прав населення мономіст в умовах трансформації вугільних регіонів.

Досвід вугледобувних європейських країн у справедливій енергетичній трансформації. Щоб гідно відповісти на зумовлені згаданими змінами виклики, національна енергетика має бути трансформована з дотаційного й проблемного в економічно прибутковий, конкурентний і гнучкий сектор економіки, реалізувати нові можливості для пошуку та впровадження інноваційних розроблень у галузі видобування, перероблення, виробництва, трансформа-

ції, постачання та споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Однак спостерігається ситуація, для якої характерним є підміна енергозбереженням підвищення рівня енергоефективності для населення, яке у Директиві 2012/27/ЄС означає підвищення рівня енергоефективності в результаті технічних, поведінкових та/або економічних змін [24].

Наразі в Україні склалася ситуація, за якої державний бюджет покриває витрати, пов'язані з: а) продовженням експлуатації збиткових шахт; б) видобуванням неконкурентоздатного вугілля; в) наданням шахтарям оплачуваних робочих місць; г) стримуванням соціального невдоволення, що може бути спровоковано закриттям шахт.

Утім, глибокі фінансово-економічна, військово-політична та еколого-епідеміологічна кризи змусили уряд звернути увагу на питання модернізації вугільної галузі. У подібній ситуації перебували й певні європейські країни, і у всіх ця проблема не є до кінця вирішеною, проте накопичений досвід може бути корисний Україні [25, 26]:

1. *Велика Британія* (член ЄС до 31.01.2020): а) вугільна галузь сформована на базі вугільних родовищ, навколо яких збудовані міста, де іншої роботи, окрім як на шахті, немає; б) 1981 р. у вугледобувних районах проживало 5 млн осіб, або 8 % населення країни з рівнем безробіття 12–13 % унаслідок попереднього закриття шахт; в) заходи Уряду — державні програми фінансової підтримки з перекваліфікації, міграції за межі регіону, стартапів, створення робочих місць поза вугледобуванням, стимулювання дострокового виходу на пенсію, оформлення інвалідності.

2. *Польща*: а) 2012 р. на вугілля припадало 55 % усього обсягу споживання первинної енергії, а вся вугільна промисловість сконцентрована в Сілезії, на південному заході країни; б) держава дотувала навіть експорт вугілля, компенсуючи третину його собівартості для підвищення конкурентоздатності на світових ринках; 1991—2004 рр. (до вступу в ЄС) уряд ухвалив 12 різних програм реструктуризації вугільної галузі, було ліквідовано 23 шахти; в) з 1997 р. запроцювала програма соціальних виплат «Гірничий соціальний пакет» (на шахти не приймали нових людей, а добровільне звільнення стимулювали грошовими

виплатами); держава виплачувала прямі субсидії на поточну діяльність шахт для їхньої реструктуризації, укладалися довгострокові контракти між шахтами та споживачами вугілля, що суперечило політиці лібералізації, прийнятій в ЄС, тому контракти було розірвано, а замість них почали виплачувати спеціальну допомогу на інвестиції; г) обсяг підтримки за період 2005—2012 рр. щорічно складав 0,5 % ВВП; після вступу до ЄС було обмежено норми субсидування та зростання цін на вугілля, що допомогло відновити рентабельність.

3. *Німеччина*: а) має одні з найбільших запасів бурого вугілля у світі та останні 200 років розвивалася саме завдяки цьому ресурсу; б) 2018 р. закрила останню шахту, але повністю відмовитися від його споживання у країні планують до 2038 р.; в) для того, щоб зняти соціальну напругу та забезпечити роботою людей в трьох основних буровугільних басейнах, Уряд виділив 40 млрд євро; г) місцеве самоврядування та федеративний Уряд створили сприятливі умови вироблення рішень для відповідних регіонів на основі місцевої ініціативи.

Особливо цінним для України є досвід Німеччини у справедливій трансформації вугільних регіонів. Урядом ухвалено рішення створити єдину концепцію реформування вугільної галузі та трансформації вугільних регіонів, а також заплановано вирішити проблемні питання вугільної галузі та за підтримки Німеччини розпочати щонайменше два пілотні проекти з трансформації вугільних регіонів вже у 2021 р., адже взимку вже розпочав роботу Секретаріат Енергетичного партнерства, й Україна очікує на якнайшвидший запуск Мультипартнерського фонду та реалізацію пілотних проектів трансформації вугільних регіонів [27].

Наразі серед потенційних перших пілотних проектів розглядаються дві шахти:

1) шахта «Великомостівська» (м. Червоноград, Львівська обл.), яка потенційно може стати потужним туристичним кластером;

2) шахта «5/6» (м. Мирноград, до 2016 р. — м. Димитров, Донецька обл.), яка має потенціал технологічного кластеру.

Загалом пілотні проекти трансформації поствугільних міст будуть впроваджуватися за принципом формування кластерів: технологічних, туристичних, інноваційних та інших. Власне, можливість формування кластерів була одним з критеріїв, за яким обиралися по-

тенційні міста-учасники програм. Проекти виконуватимуться спільно з Німецьким товариством міжнародного співробітництва *GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH)*. Усі запропоновані об'єкти — шахти державної форми власності, які готуються до ліквідації.

Також варто звернути увагу й на проведене спільне українсько-європейське дослідження, що має короткий виклад комплексного аналізу позитивного та негативного досвіду закриття вугільних шахт в Україні і кількох державах-членах ЄС: Німеччині, Румунії та Чеській Республіці [28]. Зокрема, авторами було сформульовано рекомендації для вугільних регіонів щодо керівництва проактивним перехідним процесом на національному рівні [28, с. 9]:

1) створити комісію зі структурних змін, що складається з представників основних зацікавлених сторін, які надаватимуть рекомендації Уряду;

2) визначити дати повної відмови від використання вугілля для енергетичного сектору;

3) створити план реструктуризації на основі рекомендацій комісії;

4) співпрацювати з відповідними регіонами від початку — місцеві потреби, інтереси та відповідальність мають бути на першому місці;

5) створити орган з питань стратегічного нагляду та співпраці з міжнародними організаціями та донорами;

6) створити фонди реструктуризації (з питань диверсифікації економіки, розвитку інфраструктури, пенсійного забезпечення, освіти тощо) з метою напрацювання інноваційних рішень;

7) припинити надання прямих і непрямих дотацій вугільній промисловості, спрямувати кошти на потреби регіонального розвитку вугільних регіонів;

8) перевірити можливість об'єднання всіх вугільних шахт в одне підприємство і завчасно спланувати їхнє поступове виведення з експлуатації;

9) створити національні програми зайнятості та перекваліфікації, спеціальні служби зайнятості, державні програми для створення робочих місць в інших секторах економіки;

10) реформувати чинну пенсійну систему, фінансувати достроковий вихід на пенсію шахтарів;

11) створити єдиний суб'єкт / фонд, що опікуватиметься питаннями екологічних збитків і безстроковими зобов'язаннями щодо упорядкування шахтами;

12) створити нові науково-дослідні та інноваційні центри, адаптувати навчальні заклади до нових можливостей у сфері бізнесу, інновацій та ринку праці.

Виходячи з досвіду провідних вугледобувних європейських країн, забезпеченого відповідною правовою базою, трансформація поствугільних міст передусім має забезпечити: проведення комплексного аудиту вугледобувних об'єктів з метою визначення напрямів їхнього подальшого режиму; систему перекваліфікації, створення альтернативних робочих місць та професійного розвитку працівників, які втратять роботу в результаті реорганізації вугільних підприємств; створення зон динамічного економічного розвитку у вигляді індустріальних парків, технологічних парків та ІТ-парків тощо.

У розгорнутому вигляді трансформаційні елементи поствугільних міст представлено у вигляді завдань за напрямом «Соціально-економічна трансформація територій, де перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки»).

Певний еколого-правовий інтерес є опублікованим як Звіт «Європейське довкілля — стан та перспективи 2020: Знання задля переходу до сталої Європи» [29] Європейського агентства з навколишнього середовища, в якому подана найповніша екологічна оцінка, яка будь-коли проводилася агентством. У документі представлено оцінку стану довкілля в Європі, глобальний контекст, який визначає: розвиток Європи (Частина 1); екологічні та кліматичні тенденції (Частина 2); перспективи сталого розвитку (Частина 3); висновки (Частина 4). У звіті, серед іншого, наголошено на позитивних тенденціях, які сприяють охороні довкілля: посилення поінформованості громадськості про необхідність переходу до сталого майбутнього, технологічні інновації, зростання за останні роки ініціатив громад та активізація дій зі сторони ЄС, зокрема впровадження ЄЗК.

Висновки.

1. Аргументовано, що дослідження та розроблення програми із забезпечення життєдіяльності вугільних монофункціональних міст в умовах енергетичної трансформації мають ґрунтуватися не тільки на правових визначеннях таких категорій як: «вугільне монофункціональне місто», «життєдіяльність міста», «містоутворювальне підприємство», «енергетична трансформація», «припинення діяльності гірничих підприємств (ліквідація, реорганізація, консервація)», «реструктуризація, реконверсія, диверсифікація, перепрофілювання вугледобувних підприємств», а й на правовій кваліфікації та співвідношенні їхніх об'єктно-суб'єктних складів як на вертикальному, так і на горизонтальному рівнях.

2. Встановлено, що «Енергетична Стратегія України — 2035» акцентує увагу на суб'єктному складі окремих видів відносин трансформації, водночас, як об'єктне коло, після повної відмови від вугілля в енергетиці та припинення будь-яких дотації у цей сектор, вимагає: узгодження структурних змін з усіма зацікавленими сторонами, охоплюючи й місцеве населення; базування планів диверсифікації економіки, реструктуризації вугільної галузі, розвитку інфраструктури поствугільних регіонів на відповідному фінансовому забезпеченні, створенні цільових фондів, які об'єднують державну, приватну та міжнародну допомогу різних рівнів; трансформації збиткових шахт і цілісного технічно та організаційно відокремленого (єдиного) майнового комплексу засобів і ресурсів для видобутку корисних копалин, будівництва та експлуатації об'єктів із застосуванням гірничих технологій.

3. Запропоновано поняття «вугільне монофункціональне місто-супутник містоутворювального підприємства з видобування та перероблення вугілля — адміністративно-територіальна одиниця, спеціалізація праці населення в якому визначається сукупністю напрямів забезпечення експлуатації цього підприємства та життєдіяльності його працівників».

4. Запропоновано поняття «життєдіяльність працівника вугледобувного підприємства — сукупність повсякденних процесів, дій, заходів, що здатні забезпечити існування працівника, членів його родини, усього трудового колективу загалом шляхом навчання, спілкування, орієнтації, пересування, самообслуговування,

контролю за своєю поведінкою, участі у трудовій діяльності за допомогою фізичних, психологічних та соціальних функцій».

5. Запропоновано враховувати європейсько-правовий досвід енергетичної трансформації під час розроблення вітчизняних концептуальних, стратегічних чи програмних документів щодо таких блоків відносин із забезпечення життєдіяльності вугільних мономіст: 5.1) енергетичні відносини: стратегічний аудит вугледобувних об'єктів; заміщення вугільних ресурсів ВДЕ з пільговими податковим і тарифним режимами; розвиток місцевої політики енергозаощадження та термомодернізації; 5.2) екологічні відносини: мінімізація впливу процесів закриття вугільних шахт на стан НПС; 5.3) соціальні відносини: врегулювання трудових, пенсійних, медичних, культурних, інфраструктурних та освітніх потреб місцевого населення; 5.4) економічні відносини: розвиток нових сфер інноваційного підприємництва, спеціальний інвестиційний режим, наукове обґрунтування диверсифікації економічної діяльності; 5.5) інформаційні відносини: проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, зокрема тренінгів та мотиваційних зустрічей у сфері ВДЕ; поширення інформації про розвиток соціаль-

но відповідального бізнесу згідно з ЄЗК; підвищення обізнаності населення з питань збереження НПС, пропагування та стимулювання сталого використання природних ресурсів, відтворення екосистем, збереження біо- та ландшафтного різноманіття, використання екологічно безпечних та енергоефективних технологій з урахуванням міжнародних зобов'язань України тощо; 5.6) адміністративні відносини: створення для мешканців мономіст України належних умов для отримання доступних і якісних публічних послуг; розбудова мережі сучасних центрів надання адміністративних послуг за встановлених законодавством переліком; 5.7) житлово-комунальні відносини: забезпечення мономіст центральним та/чи індивідуальним опаленням; газифікація; якість водопостачання, електропостачання, забезпечення ліфтами; збір та утилізація відходів; справедлива тарифна політика; 5.8) транспортні відносини: якість внутриміських та міжміських доріг; освітлення доріг; рухомий склад та інтервали руху громадського транспорту; облаштування велодоріжок; 5.9) правоохоронні відносини: доступ до судочинства; захист конституційних прав громадян; профілактика правопорушень, безпека та охорона правопорядку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейський Зелений Курс (European Green Deal). *Офіційний сайт Представництва України при Європейському Союзі*. 15.04.2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 15.04.2021).
2. Глава Єврокомісії озвучила нові цілі Євросоюзу щодо захисту клімату. *Interfax*. 16.09.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/688450.html> (дата звернення: 10.04.2021).
3. Білявський М. Шляхи вдосконалення державної політики в сфері енергетики. *Разумков Центр*. 30.11.2020. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/shliakhy-vdoskonalennia-derzhavnoi-polityky-v-sferi-energetyky> (дата звернення: 10.04.2021).
4. Панцир С.І., Мельник С.В. Якою має бути державна політика України щодо шахтарів за умов масового закриття вугледобувних підприємств? (Policy Paper). Європейський інформаційно-дослідницький центр. 2016. 57 с.
5. Кравцова О.М. Інноваційні підходи до подолання загрози банкрутства мономіст. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 2. С. 38—42.
6. Ілларіонов О.Ю. Розподіл зобов'язань між державою та недержавними суб'єктами господарювання при закритті вугільних шахт. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends: Collection of scientific papers «АЮГОС» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (July 24, 2020. Oxford, United Kingdom)*. 2020. Vol. 4. P. 66-71. <https://doi.org/10.36074/24.07.2020.v4.21>
7. Череватський Д.Ю. Гетерархії як форма розвитку вугільних підприємств у сучасних умовах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. 35 с.
8. Модернізація соціально-трудої сфери Донбасу: загрози та можливості: наукова доповідь. За ред. В.В. Близнюк. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2017. 136 с.
9. Пазюк О., Біденко Т., Дубок Т. Реструктуризація вугільної промисловості та стан ринку праці в шахтарських мономістах. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 6. С. 27—31.
10. Праця, виснаження та успіх: промислові мономіста Донбасу. За ред. В. Кулікова, І. Склокіної. Львів: ФОП Шумилович, 2018. 243 с.

11. Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі від 01.12.2005. *Офіційний вісник України*. 2006. № 13. Ст. 945.
12. Меморандум про взаєморозуміння щодо Стратегічного Енергетичного Партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії від 24.11.2016. *Офіційний вісник України*. 2017. № 80. Ст. 2494.
13. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 08.09.2017. № 167.
14. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*. 21.01.2020. URL : <https://menr.gov.ua/news/34424.html> (дата звернення: 10.04.2021).
15. UN Climate Change Conference. *United Nations Climate Change*. December 2019. URL: <https://unfccc.int/cop25> (дата звернення: 07.04.2021).
16. Research Fund for Coal and Steel (RFCS). *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/research-fund-coal-and-steel-rfcs_en (дата звернення: 07.04.2021).
17. Communication on The European Green Deal. *European Commission*. 11 December 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/communication-european-green-deal_en (дата звернення: 07.04.2021).
18. Про встановлення схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів в межах Співтовариства: Директива Європейського Парламенту і Ради 2003/87/ЄС від 13.10.2003. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2003. L 275. С. 32.
19. Європейський Зелений Курс (European Green Deal). *Представництво України при Європейському Союзі*. 30.10.2020. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 17.04.2021).
20. Про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (нова редакція): Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24.11.2010. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010. L 334. С. 17.
21. Прикордонне вуглецеве коригування ЄС та виклики для української економіки/енергетики. *Разумков Центр*. 07.04.2021. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/rykordonne-vugletseve-koryguvannia-yes-ta-vyglykudlia-ukrainskoi-ekonomiky-energetyky> (дата звернення: 17.04.2021).
22. Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження державного фонду декарбонізації. № 4347 від 09.11.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70385 (дата звернення: 17.04.2021).
23. IndustriAll закликає Єврокомісію звернутися до українського уряду щодо кризи у вугільній промисловості. *Профспілкові новини*. 06.12.2020. URL: <https://kvpu.org.ua/uk/news/5/4389-industriall-zaklykaie-yevrokomisiuu-zvernutyasia-ukrainskoho-urядu-shchodo-kryzy-u-vuhilnii-promyslovosti> (дата звернення: 18.04.2021).
24. Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/27/ЄС від 25.10.2012 про енергоефективність, внесення змін до директив 2009/125/ЄС і 2010/30/ЄС та про скасування директив 2004/8/ЄС і 2006/32/ЄС. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012. L 315. С. 1.
25. Кузик В., Горбач Д. Копати по-новому. Як модернізували шахти у Європі. *LB.ua*. 15.12.2014. URL: https://lb.ua/economics/2014/12/15/289367_kopati_ponovomu_yak_modernizovali.html (дата звернення: 18.04.2021).
26. Зелене майбутнє української енергетики. Спецпроект. *НВ*. 17.07.2020. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/zelena-energetika-shlyah-rozvitku-ukrajini-ta-inshih-yevropeyskih-krajini-infografika-50098963.html> (дата звернення: 18.04.2021).
27. Шмигаль Д. Досвід Німеччини у справедливій трансформації вугільних регіонів особливо цінний для України. *Урядовий портал*. 19.03.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-dosvid-nimechchini-uspravedlivij-transformaciyi-vugilnih-regioniv-osobливо-cinnij-dlya-ukrayini> (дата звернення: 18.04.2021).
28. Досвід трансформації шахтарських регіонів: рекомендації для України (резюме дослідження). Центр екологічних ініціатив «Екодія». Київ: ALT Компанія, 2019. 28 с.
29. Europe's state of the environment 2020: change of direction urgently needed to face climate change challenges, reverse degradation and ensure future prosperity. *European Environment Agency*. 23.11.2020. URL: <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report> (дата звернення: 18.04.2021).

Надійшла 20.04.2021

REFERENCES

1. Yevropeyskyi Zelenyi Kurs (European Green Deal). *Ofitsiyniy sait Predstavnytstva Ukrainy pry Yevropeiskomu Soiuzi*. 15.04.2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> [in Ukrainian].
2. Hlava Yevrokomisii ozvuchyla novi tsili Yevrosoiuzu shchodo zakhystu klimatu. *Interfax*. 16.09.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/688450.html> [in Ukrainian].

3. Biliavskiy M. Shliakhy vdoskonalennia derzhavnoi polityky v sferi enerhetyky. *Razumkov Tsentr*. 30.11.2020. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/shliakhy-vdoskonalennia-derzhavnoi-polityky-v-sferi-energetyky> [in Ukrainian].
4. Pantsyr S.I., Melnyk S.V. Yakoiu maie buty derzhavna polityka Ukrainy shchodo shakhtariv za umov masovoho zakryttia vuhledobuvnykh pidpriemstv? (Policy Paper). *Yevropeyskyi informatsiino-doslidnytskyi tsentr*. 2016. 57 p. [in Ukrainian].
5. Kravtsova O.M. Innovatsiini pidkhody do podolannia zahrozy bankrutstva monomist. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*. 2014. No. 2. P. 38-42 [in Ukrainian].
6. Illarionov O.Iu. Rozpodil zobov'язan mizh derzhavoiu ta nederzhavnymy subiektamy hospodariuvannia pry zakrytti vuhilnykh shakht. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends: Collection of scientific papers "ΑΙΘΗΣ" with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (July 24, 2020. Oxford, United Kingdom). 2020. Vol. 4. P. 66-71. <https://doi.org/10.36074/24.07.2020.v4.21> [in Ukrainian].
7. Cherevatskyi D.Iu. Heterarkhii yak forma rozvytku vuhilnykh pidpriemstv u suchasnykh umovakh: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.04. NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv, 2021. 35 p. [in Ukrainian].
8. Modernizatsiia sotsialno-trudovoi sfery Donbasu: zahrozy ta mozhlyvosti: naukova dopovid. Za red. V.V. Blyzniuk. NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy". Kyiv, 2017. 136 p. [in Ukrainian].
9. Paziuk O., Bidenko T., Dubok T. Restrukturyzatsiia vuhilnoi promyslovosti ta stan rynku pratsi v shakhtarskykh monomistakh. *Ukraina: aspekty pratsi*. 2013. No. 6. P. 27-31 [in Ukrainian].
10. Pratsia, vysnazhennia ta uspihk: promyslovi monomista Donbasu. Za red. V. Kulikova, I. Sklokinoi. Lviv: FOP Shumylovych, 2018. 243 p. [in Ukrainian].
11. Memorandum mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym Soiuzom pro porozuminnia shchodo spivrobotnytstva v enerhetychnii haluzi vid 01.12.2005. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2006. No. 13. Art. 945 [in Ukrainian].
12. Memorandum pro vzaiemorozuminnia shchodo Stratehichnoho Enerhetychnoho Partnerstva mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym Soiuzom spilno z Yevropeyskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii vid 24.11.2016. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2017. No. 80. Art. 2494 [in Ukrainian].
13. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku "Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist": rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2017 No. 605-r. *Uriadovyi kurier*. 08.09.2017. No. 167 [in Ukrainian].
14. Kontseptsiiia "zelenoho" enerhetychnoho perekhodu Ukrainy do 2050 roku. *Ofitsiyni sait Ministerstva zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. 21.01.2020. URL : <https://menr.gov.ua/news/34424.html> [in Ukrainian].
15. UN Climate Change Conference. *United Nations Climate Change*. December 2019. URL: <https://unfccc.int/cop25>
16. Research Fund for Coal and Steel (RFCS). *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/research-fund-coal-and-steel-rfcs_en
17. Communication on The European Green Deal. *European Commission*. 11 December 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/communication-european-green-deal_en
18. Pro vstanovlennia skhemy torhivli kvotamy na vykydy parnykovykh haziv v mezhakh Spivtovarystva: Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2003/87/IeS vid 13.10.2003. *Ofitsiyni visnyk Yevropeiskoho Soiuzu*. 2003. L 275. P. 32 [in Ukrainian].
19. Yevropeyskyi Zelenyi Kurs (European Green Deal). *Predstavnytstvo Ukrainy pry Yevropeiskomu Soiuzi*. 30.10.2020. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> [in Ukrainian].
20. Pro promyslovi vykydy (intehrovanyi pidkhid do zapobihannia zabrudnenniu ta yoho kontroliu) (nova redaktsiia): Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2010/75/IeS vid 24.11.2010. *Ofitsiyni visnyk Yevropeiskoho Soiuzu*. 2010. L 334. P. 17 [in Ukrainian].
21. Prykordonne vuhletseve koryhuvannia YeS ta vyklyky dlia ukraïnskoi ekonomiky/enerhetyky. *Razumkov Tsentr*. 07.04.2021. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/prykordonne-vugletseve-koryhuvannia-yes-ta-vyklyky-dlia-ukraïnskoi-ekonomiky-energetyky> [in Ukrainian].
22. Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo zaprovadzhennia derzhavnogo fondu dekarbonizatsii. No. 4347 vid 09.11.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70385 [in Ukrainian].
23. IndustriAll zaklykaie Yevrokomisiuu zvernutysia do ukraïnskoho uriadu shchodo kryzy u vuhilnii promyslovosti. *Profspilkovi novyny*. 06.12.2020. URL: <https://kvpu.org.ua/uk/news/5/4389-industriall-zaklykaie-yevrokomisiuu-zvernutysia-ukraïnskoho-urriadu-shchodo-kryzy-u-vuhilnii-promyslovosti> [in Ukrainian].
24. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2012/27/IeS vid 25.10.2012 pro enerhoefektyvnist, vnesennia zmin do dyrektyv 2009/125/IeS i 2010/30/IeS ta pro skasuvannia dyrektyv 2004/8/IeS i 2006/32/IeS. *Ofitsiyni visnyk Yevropeiskoho Soiuzu*. 2012. L 315. P. 1 [in Ukrainian].
25. Kuzyk V., Horbach D. Kopaty po-novomu. Yak modernizuvaty shakhty u Yevropi. *LB.ua*. 15.12.2014. URL: https://lb.ua/economics/2014/12/15/289367_kopati_ponovomu_yak_modernizuvati.html [in Ukrainian].
26. Zelene maibutnie ukraïnskoi enerhetyky. Spetsproekt. *NV*. 17.07.2020. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/zelena-energetika-shlyah-rozvitku-ukrajini-ta-inshih-yevropeyskih-krajini-infografika-50098963.html> [in Ukrainian].
27. Shmyhal D. Dosvid Nimechchyny u spravedlyvii transformatsii vuhilnykh rehioniv osoblyvo tsinni dlia Ukrainy. *Uriadovyi portal*. 19.03.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-dosvid-nimechchini-u-spravedlivij-transformatsiyi-vugilnih-regioniv-osoblivo-cinnij-dlya-ukrajini> [in Ukrainian].

28. Dosvid transformatsii shakhtarskykh rehioniv: rekomendatsii dlia Ukrainy (reziume doslidzhennia). Tsentr ekolohichnykh initsiatyv "Ekodiia". Kyiv: ALT Kompaniia, 2019. 28 p. [in Ukrainian].
29. Europe's state of the environment 2020: change of direction urgently needed to face climate change challenges, reverse degradation and ensure future prosperity. *European Environment Agency*. 23.11.2020. URL: <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report>

Received 20.04.2021

R.S. Kirin

State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0089-4086

EUROPEAN LEGAL EXPERIENCE OF ENSURING THE LIFE ACTIVITY OF COAL MONOCITIES IN THE CONDITIONS OF ENERGY TRANSFORMATION

The article is devoted to the analysis of the features of ensuring the life of coal monofunctional cities in the conditions of energy transformation, which should be based not only on the legal definitions of the main categories, but also on the legal qualifications and the ratio of their object-subject compositions.

It was determined that the Energy Strategy of Ukraine — 2035 focuses on the subject composition of certain types of transformation relations, while the object circle, after a complete rejection of coal in the energy sector and the termination of any subsidies to this sector, requires: coordination of structural changes with all stakeholders including the local population; basing plans for diversifying the economy, restructuring the coal industry, developing the infrastructure of post-coal regions on appropriate financial support, creating trust funds that will combine state, private and international assistance of various levels; transformation of unprofitable mines and, first of all, as an integral technically and organizationally separate (single) property complex of funds and resources.

The concept of "coal monofunctional city" — a satellite of a city-forming enterprise for the extraction and processing of coal — an administrative-territorial unit, the specialization of labor of the population in which is determined by a set of directions for ensuring the operation of this enterprise and the life of its employees is proposed.

The concept of "life activity of an employee of a coal mining enterprise is proposed — a set of daily processes, actions, activities that can ensure the existence of an employee, his family members, the entire workforce as a whole through training, communication, orientation, movement, self-service, control over his behavior, participation in labor activities with the help of physical, psychological and social functions".

It has been substantiated that the considered experience of such European coal-mining countries as Germany, Romania, Czech Republic, Poland, Great Britain can and should be adapted in the process of developing domestic conceptual, strategic or program documents to support the life of coal monocities in the following blocks of relations: energy; environmental; social; economic; informational; administrative; housing and communal services; transport; law enforcement.

Keywords: coal mines, monofunctional cities, energy transformation, European legal experience, environmental safety, social protection.